

Orijinal Netflix dizisi “Dark” örnekleriyle görsel-işitsel metinlerde çokkipli metin çözümleme (çevriyazı) yöntemi

Derya OĞUZ¹

APA: Oğuz, D. (2020). Orijinal Netflix dizisi “Dark” örnekleriyle görsel-işitsel metinlerde çokkipli metin çözümleme (çevriyazı) yöntemi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (20), 690-708. DOI: 10.29000/rumelide.792325.

Öz

Çokkipli metin çözümlemesi görsel-işitsel ürünleri çeviri amaçlı incelediğimiz ve çözümlediğimiz bir yöntemdir. Çeşitli düzgülerin bir araya getirerek oluşturduğu görsel-işitsel ürünlerde kiplikler çok önemli bir rol oynar. Bir anlatıda görüntü, imge, sembol, hareket, karakterlerin duruşu veya beden dili, çekim türü, renk, müzik ve diğer tüm öğeler sözel göstergelerle aynı anlam yaratma potansiyeline sahip kipliklerdir. Hepsinin bir arada bulunuşu ve kipliklerin etkileşimli ortaklığı, birbirini bütünleyerek anlamı oluşturur. Görsel-işitsel çeviride kiplikleri çözümlemek ve anlam bileşenlerinin farkına varmak, görsel-işitsel çeviri eğitimi alan öğrencilere ve çevirmenlere bütünsel ve işlevsel bir bakış açısı kazandırmaya yardımcı olur. Görsel-işitsel çeviride kiplikleri çözümlemek, bir taraftan bütünsel ve işlevsel bir bakış açısı kazandırmaya yardımcı olacağı gibi diğer taraftan altyazı, dublaj, voice-over özellikle sesli betimleme gibi görsel-işitsel çeviri türlerinde farklı veriler sunarak, çevirinin dilsel boyutundan öteye taşınması açısından önemlidir. Çokkipli çevriyazı yöntemi ile çalışmak ve görsel-işitsel metinleri çözümlemek çevirmen adaylarının temel edinçlerine yenilerini katar, görsel-işitsel çeviri edincini geliştirir. Bu çalışmada çokkipli çevriyazı yönteminin görsel-işitsel metinlerde nasıl uygulandığı betimlenerek gösterildi. Netflix’te yayımlanan Almanca “Dark” dizisinden birkaç sahne bu yöntemle çözümlendi ve görsel-işitsel bir metni bütün bileşenleriyle kavramanın çeviri açısından önemi tartışıldı. Bunun sonucunda bu yöntemin görsel-işitsel çeviri eğitiminde uygulanabileceği görüldü.

Anahtar kelimeler: Görsel-işitsel çeviri eğitimi, görsel-işitsel metin çözümleme, kiplik, çokkiplilik

The multimodal textual analysis (transcription) method in audiovisual texts: the Netflix series “Dark” case study

Abstract

Multimodal textual analysis is a method that will be examined and analysed from the perspective of translating audiovisual products. Modality plays an important role in the aggregation of various rhythms that form audiovisual products. In any given narrative modality has the same creative potential as any other verbal signs, such as components like imagery, symbols, movement, stance of characters or body language, type of shot, colour, and music. The coexistence of all the above elements along with the interactive partnership of the modality, ensures the integration of all components. The analysis of modality in audiovisual translation training, in terms of transcription, and a comprehension of the semantic components, aids translation students and translators in adopting a holistic and functional perspective. An analysis of modality in audiovisual translation, is not only important because it assists those interested in the issue and translation students in adopting a

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Mütercim-Tercümanlık Bölümü, Almanca Mütercim-Tercümanlık ABD (İstanbul, Türkiye), deryaoguz06@yahoo.com, ORCID ID: 0000-0001-5228-076X [Makale kayıt tarihi: 20.05.2020-kabul tarihi: 20.09.2020; DOI: 10.29000/rumelide.792325]

holistic and functional perspective. Modality also provides different data on types of audiovisual translation particularly audio description such as subtitling, dubbing and voice-overs, and thus ensures that the translation goes beyond the linguistic dimension. Working with multimodal transcription to analyse audiovisual texts not only adds to the fundamental skills of translation students, but also improves their proficiency in audiovisual translation training. This study demonstrates how the method of multimodal transcription is used on audiovisual texts. A number of scenes from the German Netflix Series "Dark" were analysed using this method, and the concept of an audiovisual text including all of its components was discussed on the basis. As a result, it was seen that this method can be applied in audio-visual translation training.

Keywords: Audiovisual translation training, multimodal transcription, mode, multimodality

Giriş

Görsel-işitsel ürünler esasında bir metinden oluşur. Herhangi bir görsel-işitsel ürün, bir film, program veya dizi haline gelmeden önce hazırlık aşamasında önce bir metindir. Hazırlanan metin üzerinde çalışılır ve tasarlanan ürün nihayet çekilir, görsel-işitsel bir ürün olarak izleyiciye sunulur. Biz de çalışmamızda görsel-işitsel ürünleri çeviri odaklı incelediğimiz için filmlerden ya da dizilerden söz ederken *görsel-işitsel metin* (GİM) terimini tercih ediyoruz. Metin terimi çeviri odaklı çalışmalarda çok kullanılır. Çeviri eğitiminde derslerimiz metinler etrafında döner. Sözelimi çeviri amaçlı metin çözümlemesi (ÇAMÇ/ Übersetzungsrelevante Textanalyse/ Translation oriented text analysis), en önemli çeviri derslerimizden birisi ve çeviri derslerimizde bir metni çevirmeden önce bütün boyutlarıyla incelemeyi önerir. Bu derste bir iletişim modeli temel alınarak metne kim, kime, hangi amaçla, hangi kanalla, ne söylemeye çalışıyor ve bunu nasıl yapıyor gibi sorular yönlendirerek metin çözümlenmeye çalışılır. Esen-Eruz (2008: 62-63) çeviri amaçlı metin çözümlemede amacın, öğrencinin çeviriye işlevsel yaklaşmasını sağlayarak erek metin koşulları açısından doğru kararı alabilmesi için yöntem bilgisi kazandırmak olduğunu belirtir. Yine metin çözümleme konusunda çok kullanılan terimlerden biri de "söylem çözümlemesi"dir. Söylem çözümlemesi birçok farklı alanda ve anlamda kullanılır. Sözelimi dilbilimde yapısal anlamda metin çözümlemesinde dilsel birimlerin çeşitli düzeylerde incelenmesi; daha genel anlamda çeşitli disiplinlerde dilin işlevsel yönünü vurgulayan toplumsal bağlamdaki kullanımının incelenmesi ve çeviri odaklı söylem çözümlemesi² buna örnek verilebilir.

Bu çalışmada ele alınan çokkipli çevriyazı/metin çözümlemesi (*multimodale Transkription /multimodal transcription*) ise görsel-işitsel metinleri çeviri amaçlı inceleyen ve çözümleyen bir yöntemdir. Çokkipli çevriyazı yönteminin çeviri amaçlı metin çözümlemesiyle bir metni çeviri amaçlı çözümlenmek gibi genel anlamda benzer bir amacı vardır. Öte yandan çokkipli çevriyazı yöntemi, farklı bir gösterge dizgesini temel aldığından farklı ölçütlerin ve niteliklerin bulunması yönüyle çeviri amaçlı metin çözümlemesinden ayrışır.

Söylem çözümlemesi üst başlığında ele alınan çokkipli³ metin çözümlemesini uygulamak, dilin göstergesel dizge olarak öncelikli konumunu bir yana iterek anlam oluşturmada imge, simge, sembol gibi görsel göstergelerin, beden dilinin, müziğin, kinetik ve proksemik bileşenler gibi farklı gösterge dizgelerinin birer anlam tamamlayıcı ve oluşturucu olabildiğini gösterir (akt. Akar ve Martı, 2015, Kress ve van Leeuwen, 2001; O'Halloran, 2004). Çalışma, görsel-işitsel çevride dil dışında anlam oluşumunda

² Çeviri odaklı söylem çözümlemesi ayrıntıları için bkz. Doğan, A., (2017) "Sözlü ve Yazılı Çeviri Odaklı Söylem Çözümlemesi".

³ Bazı kaynaklarda çokkipli terimi "çoklu ortam, çok modlu" olarak kullanılmaktadır.

rol oynayan göstergelerin sözü edilen yöntemle çözümlenmesi ve vurgulanması açısından ön plana çıkmaktadır.

Amaç ve yöntem

Gösterge dizgelerinin anlam oluşturma biçiminden ve anlam oluşturmadaki etkisinden hareket edildiğinde tıpkı çeviri amaçlı metin çözümlemesinde olduğu gibi çokkipli metin çözümlemesiyle ilgili çalışmada amacımızın, bu yöntemin nasıl uygulandığını göstermek, çeviriye etkisini tartışmak, görsel-işitsel çeviri eğitimi alanlara (altyazı, dublaj vb.), görsel-işitsel çeviri yapan çevirmenlere bütünsel ve işlevsel bir bakış açısı kazandırmaya çalışmak olduğunu söyleyebiliriz. Bunun yanı sıra çokkipli metin çözümleme yöntemi, altyazı, dublaj, voice-over ve özellikle sesli betimleme⁴ gibi görsel-işitsel çeviri türlerinde farklı veriler elde etmek için kullanılabilir bir araç olabilir.

Çalışmada sözü edilen noktalara temas etmek için betimlemeli bir yöntem izlendi. Çokkipli çevriyazı yöntemini anlatmak için önce terimlerle ve yöntemle ilgili bilgi verildi; bunun çevirmen adaylarının temel edinçlerine katkısından söz edildi. Yöntemle ilgili örnekler ortaya koyulduktan sonra çokkipli çevriyazı yönteminin görsel-işitsel metinlerde nasıl uygulandığını somutlaştırmak için Netflix'te yayımlanan Almanca "Dark" dizisinden birkaç sahne incelendi ve bu yöntemle çözümlendi. Görsel-işitsel bir metni bütün bileşenleriyle kavramanın çeviri açısından önemi tartışıldı.

Kip, kiplik ve çokkiplilik

Görsel-işitsel bir ürünün tasarımında birçok göstergesel kipliğin kullanımı çokkiplilik olarak tanımlanmaktadır (Kress ve van Leeuwen, 2001: 20). Çokkiplilik kavramını anlamak için kiplik (*Modalität/modality*) ve kip (*Modus/Mode*) sözcüklerinin anlamlarına baktığımızda dilbilimde "kiplik" teriminin "konuşmacıyla dinleyici arasındaki iletişimin türüne göre tümcenin içerdiği yapının özelliği" (Vardar, 2002: 135) biçiminde tanımlandığı görülür. İsteme, koşul, bildirme ifade eden tümceler, genel anlamda kullanılan örneklerdir. "Kip" sözcüğüne bakıldığında ise istek, dilek, koşul, gereklilik, buyrum anlatan eylem biçimlerinin özelliklerini (a.g.e.) gösteren ifadelere rastlanır. Dilbilimsel tanımların yanı sıra göstergebilim bakışıyla Göstergebilim Sözlüğü'ne⁵ bakıldığında, farklı olarak kipliğin "bir göstergeye, metne veya türe verilen veya bunlardan beklenen gerçeklik durumu" olarak ifade edildiği görülür. Aynı kökten türeyen terimler olması ve benzer anlamlar içermesi nedeniyle, "kip" sözcüğü daha çok dilbilgisel bir yapı olarak karşımıza çıkarken, "kiplik" çeşitli gerçeklik durumlarını gösteren anlamsal bir bağlamda kullanılmaktadır. Kerimoğlu'na (2018: xiii) göre kiplik, biçimin sınırlarını aşar.

Göstergebilimcilere özellikle sosyal göstergebilimle ilgilenenlere göre kiplik, zaten dil ile sınırlı olmayan çokkipli bir bağlamdır. Bütün ifade türleri kiplik kaynaklarından oluşur ve hepsinde bir şekilde farklı derecelerde de olsa ortaya bir "gerçeklik" durumu çıkar. Çokkiplilik, gerçeklik konusuna sosyal bir yaklaşımdır. Kiplik, bir gerçekliğin temsil edilmesiyle, sunuş biçimiyle ve sosyal etkileşim konuları ile ilgilidir; çünkü gerçeklik toplumsal bir sorundur (van Leeuwen, 2005: 165). Önemli olan, bir gerçekliğin nasıl algılandığı, nasıl ortaya konduğu, hangi göstergelerden oluştuğu ve anlamın nasıl üretildiğidir (a.g.e.: 160). Göstergebilim temelde anlamın oluşumunu incelediğinden bizim bu çalışmada kullanacağımız terim de bu doğrultuda kiplik olacaktır. Farklı çalışmalarda İngilizce *mode*, *mood*, *modality* terimlerine karşılık çeşitli çalışmalarda Türkçede *mod*, *kip*, *kiplik* sözcükleri kullanılmaktadır.

⁴ Çokkipli çevriyazı yönteminin sesli betimlemede kullanımıyla ilgili bkz. Güven, M. (2018), "Sesli Betimleme Araştırmalarında Güncel Yönelimler".

⁵ Dervişcemaloğlu, B. (2013), Göstergebilim Sözlüğü

Görsel-işitsel çeviri eğitimi ve görsel okuryazarlık edinci

Görsel-işitsel çeviri eğitimi ülkemizde ivme kazanmaya başlayan bir alan olarak dikkat çekmektedir. Birçok üniversitede dublaj ve altyazı eğitimleri verilmektedir. Akademisyenler en yaygın görsel-işitsel çeviri türleri ile ilgili çalışmalar yapmaktadır. Hatta görsel-işitsel çeviri eğitiminde nasıl bir yol izlenmesi gerektiğine dair tecrübelerle dayanan ve sahadaki gerçeklikle örtüşen kaynaklarımız mevcuttur. Sözelimi bu konuda uzun yıllardır araştırmalarını yürüten Okyayuz ve Kaya (2017: 11-14), görsel-işitsel çeviri eğitimini temel aldıkları çalışmalarında konuya birçok boyutuyla değinerek çeviri ürünü vermek isteyen çevirmen adaylarına verilecek eğitimde, çevirmen adaylarının dil ve kültür edinçlerinin⁶ yanı sıra alanla ilgili gerekli bilgi ve edinçleri edinmesinin önemine vurgu yapmaktadır. Altyazı ve dublaj çevirisinin özelliklerine değinerek eşzamanlama, teknolojik olanakları kullanma, ilgili araştırmalardan haberdar olma, düzenleme, karar verme gibi bileşenlerden oluşan alt edinçlere işaret eden Okyayuz ve Kaya, görsel-işitsel ürünlerin çokkiplilik özelliğinin altını çizmekte, görsel-işitel çeviride iç içe geçen çeşitli becerilerin geliştirilmesi gerektiğini belirtmektedir.

Edinçlerin plastisite⁷ özelliğine dayanarak Neubert'in (2000: 5) belirttiği üzere edinçlerin gelişime açık olduğu kabul edilirse, çeviri temel edinçlerine, çeviri yapılan alan ve alanın gerektirdikleri göz önünde bulundurularak yenilerinin eklenmesinin kaçınılmaz olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Görsel-işitsel çeviri eğitimde bunlardan biri de görsel okuryazarlık edinci olmalıdır. Bir alt edinç olarak kabul edebileceğimiz görsel okuryazarlık⁸ edinci özellikle görsel-işitsel çeviri ile ilgilenen çevirmenlerin ve çevirmen adaylarının sahip olması gereken yetilerden biridir ve görsel-işitsel çeviri eğitiminde geliştirilmelidir. Zira görsel okuryazarlık çeşitli görüntülerdeki içeriği inceleyip yorumlama, anlama, analiz etme yetisine işaret etmektedir. İşler (2002: 155) görsel okuryazarlıkla ilgili çalışmasında literatürü incelemiş, çeşitli tanımlardan (Wileman,1993; Branton, 1999; Emery ve Flood, 1998) yola çıkarak görsel okuryazarlığı iletişim kapsamında sözlü iletişim biçimlerinden farklı bir dil olarak ele almıştır. Görsel okuryazarlığın kendine özgü bir dili olduğu kabul edildiğinde, sıra, bir iletişim aracı olarak işlevini nasıl yerine getireceğine gelmektedir. Çevirmen adayları görsel okuryazarlık edincini geliştirmeye başladıklarında görsel-işitsel metinleri oluşturan sözel olmayan göstergeleri ve kiplikleri yorumlamayı ve erek dilde konumlandırmayı daha doğru yapacaklardır.

Görsel-işitsel çeviride önemli olan nokta, erek dilde ürünün iletişim kanalı değışebildiği için çeviride gösterge dizgesinin erek dildeki konumunu fark etmektir. Bu noktadan yola çıktığımızda şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki, görsel-işitsel çeviride hem dilsel hem de dilsel olmayan göstergelerin çevirisini gerçekleştirmeye çalışarak kullandığımız çeviri türüne göre göstergeler arasında hareket ederiz. Aslında bir bakıma göstergeler içi ve göstergeler arası çeviri yaparız⁹.

Çokkipli çözümleme yönteminde çeviri yapmak için işitsel olmayan göstergeler yorumlanır; çözümleme yaparak dilsel olmayan göstergeler için içine katılır ve sözel hale getirmeye çalışılır. Her bir GİM yüzlerce göstergeden oluştuğuna göre çevirmenin işi işitsel göstergelerle sınırlı kalmaz. Zira görsel-işitsel çeviri alanında yapılan hatırı sayılır sayıda araştırma kapsayan çalışma (ed. Orero 2004, ed. Díaz Cintas ve

⁶ Çeviri edinçleri asıl konumuz olmadığı için burada çevirmenin sahip olması gereken temel ve alt edinçlerin ayrıntılarına girmedik. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için (bkz. Eruz-Esen, 2008; Birkan-Baykan, 2013).

⁷ Plastisite sözcüğü matematik ve tıp gibi birçok alanda kullanılan bir durumun esnekliğine ve gelişime açık olmasına işaret eden bir sözcüktür. Türkçede yerleşmiş yaygın bir karşılığı yoktur. Plastisite olarak kullanılır. Sözelimi beyin plastitesi, beyin nöral yapısı ve işleyişi göz önünde bulundurularak her durumda gelişime açık olduğunu belirtmek için kullanılır.

⁸ Görsel okuryazarlığın çokkipli metinlerin okunmasında ve çözümlenmesinde kullanımı ile ilgili bkz. Gambier ve Gottlieb, 2001.

⁹ Gottlieb (2005: 39), Jakobson'un (1959) dil içi (*intra-lingual*), diller arası (*inter-lingual*) ve göstergeler arası (*inter-semiotic*) çeviri tanımına görsel-işitsel çeviri penceresinden bakarak göstergeler içi (*intra-semiotic*) çeviriyi eklemiştir. Göstergeler içi çeviri gösterge dizgesinin kaynak ve erek dildeki konumunu sorgular.

Anderman 2009, Gambier 2006), işitsel göstergelerin yanı sıra diğer bileşenlerin çevirideki öneminin altını çizer. Görsel-işitsel çeviride işitsel göstergeleri hesaba katarak göstergeler arasında ve göstergeler içinde hareket ettiğimize göre, görsel-işitsel çeviri eğitiminde bu konuya alan açmak gerekir. Çeviri eğitiminde işitsel göstergelerle diğer göstergeleri bütün olarak değerlendirerek kimi zaman kiplikleri çözümlenmeye yer vermeli, bunun çeviriye etkisi tartışılmalıdır.

Çokkipli çevriyazı yöntemi

Görsel-işitsel metinlerde dilsel kodların/düğülerin yanı sıra konunun anlatılış biçimini içeren yazınsal ve teatral kodlar, çekim türlerini ve sinemadaki teknik konuları içeren sinematik kodlar, karakterlerle ilgili proksemik ve kinetik kodlar, kullanılan göstergeleri ve simgeleri belirleyen ikonografik kodlar, tabela ve ara yazı gibi grafik kodlar, sahnelerde kullanılan renklerle ilgili fotografik kodlar gibi dil dışı kodlar bir araya gelerek bir doku oluştururlar. Meydana gelen doku hedeflenen bir amaç doğrultusunda anlam üretir. Bu noktada devreye kodlar örüntüsünden oluşan ve anlam üretmede son rolü oynayan kipler/kiplikler (*mode/modality*) ve çokkiplilik (*Multimodalität/multimodality*) girer. Kiplikler, bir izlentiye oluşturan kodlardan¹⁰ farklı olarak iletişim amacı taşıyan ve anlam üretmeye olanak sağlayan araçlardır. Holly'nin (2009: 391-392) görsel-işitsel çevriyazı konusunda ele aldığı çalışmasında belirttiği gibi kiplikler, izleyicinin görsel ve işitsel göstergeleri algılama biçimleri ve anlam üretme süreçleriyle ilgilidir. Bir izlentinin işitsel göstergeleri ile, işitsel göstergelerin zihinlerde oluşturduğu imgeler, görüntüler, çekim türleri, kullanılan renkler, ışık, karakterlerin beden dili, birbirine mesafesi gibi görsel göstergelerin birlikteliği, (izleyicinin anlam üretmesi göz önünde bulundurularak) anlamı oluşturur. Sözü edilen göstergelerin her birinin anlam üretmede bir işlevi vardır ve hepsi bir arada anlam kazanır. Bunda izleyicinin anlam üretmesinin ve metni oluşturan kipliklerin özgün kullanımının payı vardır. İzleyici farklı iletişim kanallarıyla kendisine ulaşan metne yani izlentiye bir anlam verir. Metni bir bütün olarak düşünürsek, kiplikler ve onların kullanımı, anlam oluşturmak üzere tasarlanış ve bir araya geliş biçimleri bütünü oluşturur. Bir bütünü oluşturan parçalar gibi kipliklerin metindeki konumu, parça bütün ilişkisiyle belki daha farklı bir bakış açısıyla açıklanabilir.

Görsel-işitsel bir ürünü oluşturan ve anlam üretmesi öngörülen bileşenlerin akıştaki etkileşimli ortaklığı, diğer bir deyişle görsel ve işitsel düğü arasında izlentinin anlamını oluşturma açısından akışta kiplikler arasındaki devingenlik, süreklilik ve birliktelik, görsel-işitsel ürünlerin çokkiplilik özelliğini göstermektedir. Somutlaştıracak olursak, bir film sahnesinde diyalogların dışında bir karakterin beden dilini kullanarak hoşnutsuzluğunu göstermesi; bu sırada hoşnutsuzluğu vurgulayan ve sözleri buna paralellik gösteren bir şarkının kullanılması; sahnede kullanılan baskın rengin, çekimle ve sinema sanatı ile ilgili bir tekniğin anlamı vurgulaması; arka planda mutluluğu temsil eden bir sembolün kullanılması bir araya gelerek anlamı oluştururlar; filmin akışında bunlar arasındaki etkileşim ve anlamı oluşturma konusunda aralarındaki birliktelik çokkipliliği açıklar. Akış hızlı olduğu için izleyici her ayrıntıyı fark etmese de izlentilerdeki göstergelerin, onları oluşturan kodların ve anlama bürünmelerinde kipliklerin önemi büyüktür. Zira sinema, farklı ifade kodları ve kiplikleri kullanarak farklı kanallarda farklı duyum bölgelerine yayın yapan ve hatta öteki sanatları içeren bir sanattır (Wollen, 1998: 7). Tüm bileşenlerin bir araya getirilmesi ve bir anlam oluşturulması büyük bir tasarım ve sanatsal bakış açısı gerektirir.

Yukarıda bahsettiğimiz üzere bir anlatıda kullanılan görsel ve işitsel göstergelerin her biri anlam oluşturma potansiyeline sahiptir. İzlentinin anlamını kimi zaman diyalog, kimi zaman bunu tamamlayan bir görsel veya bir gönderme etkileyebilir. Okyayuz ve Kaya (2016: 263), altyazı çevirisi ile

¹⁰ Mehmet Rıfat'ın (2019: 182) Açıklamalı Dilbilim Sözlüğünde "kod" şöyle tanımlanmaktadır: "Göstergeler veya birimler bütünü; bir araya gelen göstergelerin bildiri oluşturmaları için gereken kurallar".

İlgili çalışmalarında, görsel işitsel ürünlerde anlamın yalnızca sözel veya dilsel kanallardan aktarılmadığını vurgulayarak, görüntü, hareket, duruş, çekim, renk, müzik ve diğer öğelerin sözel göstergelerle aynı anlam yaratma potansiyeline sahip kiplikler olduğunun altını çizerler. Konuya çeviri açısından yaklaşıldığında çokkiplilik kavramının GİM çevirisi konusunda irdelenmesi gerektiği ortaya çıkar. GİM çevirisinde ve çözümlenmesinde özellikle dublaj, altyazı, sesli betimleme gibi çeşitli görsel-işitsel çeviri türleri söz konusu olduğunda çokkiplilik ve Kress (2010) ve van Leeuwen’in (2005) çokkiplilik konusuyla birlikte ele aldığı sosyal göstergebilim/semiyoloji (*soziale Semiotik/social semiotics*) kuramı bize yol göstermektedir. Sosyal göstergebilim, iletişim dokusu ve olgusu oluşturan göstergeleri veya gösterge kaynaklarını insanların nasıl kullandığını inceler (van Leeuwen, 2005: ön söz) ve böylelikle göstergelerin anlam oluşturma potansiyeli üzerinde durur.

Bir izlentinin içerdiği bütün göstergeler anlam oluşturma sürecinde birbiriyle etkileşim içinde olduğuna göre (a.g.e.: 59), kipliklerin çözümlenmesi ve tanımlanması, çevirinin sınırlarını işitsel göstergelerden öteye taşıyabilir. Diğer bir deyişle çeviri, yalnızca işitsel göstergelere bağlı kalarak yapılmaz. Bu durum çevirmene geniş ve değişken bir oyun alanı sunar. Bu noktada önemli olan, çevirmenin söz konusu etkileşimin farkında olması, çeviriye sadece diyalogların çevirisi olarak bakmaması, bütüncül ve işlevsel yaklaşmasıdır. Gambier (2006: 7), çokkiplilik ve görsel-işitsel çeviriyi ele aldığı çalışmasında göstergeler dizgesinden oluşan bir izlentinin çevirisinde sözel olmayan göstergelerin göz ardı edildiğini vurgulayarak çokkiplilik çözümlenmelerinin şu sorulara ışık tutabileceğini belirtmektedir: Dublajlı bir filmde anlamı oluşturan sözel göstergelere göre görsel göstergeler %50’den daha az mı etki yapar? Altyazıda %50’den daha fazla mı etkilidir? İzleyiciler daha çok işitsel göstergelere göre mi yorumlarlar izlentiye? Bütün bu soruların cevapları yapılacak farklı çalışmalarla ortaya çıkacaktır. Bu nedenle çokkiplilik konusunda çalışmaların yapılması önem arz eder.

Görsel-işitsel metinlerin çözümlenmesi altyazı, dublaj, sesli betimleme gibi çeviri türlerinde farklı biçimlerde avantajlar sağlayabilir. Sözelimi altyazı çevirisinde en büyük sorunlardan biri, altyazının en fazla iki satır olmak üzere belli karakter sayısı ile sınırlandırılması zorunluluğudur. Görsel-işitsel metne bağlı kalarak diyalogu çevirmeye çalışmak, çevirmeni yer açısından çoğu zaman zorlar. Çevirmen metni kısaltmak durumunda kalır. Akıştaki senkronu sağlamak için altyazı metninde değişiklik yapmak gerekebilir. Bu durumlarda GİM çözümlenmesi, çevirmene rahat hareket etme imkânı verir; aynı şekilde dublajda eşlemeyi kolaylaştıracak farklı alternatifler sunabileceği gibi sesli betimlemede çevirmene betimlemeye dayalı daha çok veri sunar.

Bu bağlamda geliştirilen çokkipli çevriyazı (*multimodale Transkription/multimodal transcription*) yöntemi (Taylor, 2003, 2013) GİM çözümlenmesinde ve anlamın yorumlanmasında yol göstericidir. Sözü edilen inceleme, çokkipli çözümleme olarak nitelendirilebilecek bir görsel-işitsel metin çözümlemesidir. Çeviri sırasında sahnelerin, film kesitlerinin, sahne değişimlerinin birbirine geçişi ve o aradaki işitsel ve görsel tamamlayıcı öğeler, kiplikler, karakterler ve beden dili, diyalogların akış hızı, duraklamalar, sahnelerde yer alan objeler, çekim türü gibi diğer tüm kodlar detaylı bir inceleme ile değerlendirilir, çeviri ona göre yeni bir boyut kazanır.

Bu konuda Taylor (2003, 2013), Baldry ve Thibault (2006) “Multimodal Transcription” adıyla görsel-işitsel ürünlerin çevirisi sırasında kullanılabilecek çözümleme yöntemini çeşitli çalışmalarda örneklerle sunarlar. Tablolaştırdıkları çokkipli çevriyazı yönteminde söz konusu sahne veya sahneden alınan kare, görüntünün ve sahne kinetiğinin tasviri, çekimin tasviri, zaman kodu, arka plan ses ve ses izi (*S/soundtrack*) gibi bölümlere izlenti ile ilgili bilgiler detaylı bir biçimde yazılır. Taylor’ un

(2013: 101, çev: DO) önerdiği çokkipli çözümleme örneği zaman kodu, sahne görüntüsü, sahne betimleme, kinetik betimleme ve ses betimleme bileşenlerini içerir:

Zamanlama kodu (time code): İzlentiden alınan görüntünün 00:00:00:00 formatıyla akışta bulunduğu zamanı betimler. Görüntünün bulunduğu zaman diliminde saati, dakikası, saniyesi ve kaçınıcı kare olduğu anlaşılır.

Film karesi veya sahnenin görüntüsü (visual frame): İzlentiden alınan görüntüyü fotoğraf karesi biçiminde verir.

Görüntü/Kare betimleme (visual image): Görüntünün çekim türü, ışık, renk gibi bileşenlerinin betimlenmesidir.

Kinetik betimleme (kinetic action): İlgili sahneye ait karedeki akışın betimlenmesidir.

Ses betimleme (soundtrack): Sahnedeki müzik, efekt ya da ses izi özellikleri hakkında bilgi verir.

Baldry ve Thibault (2006: 191–202, çev: DO) ise Taylor'ın çözümleme yöntemine dayanarak daha kapsamlı bir çözümleme yöntemi sunarlar. Taylor'un çözümleme yöntemindeki temel bölümler aynı olmakla birlikte burada farklı ve geliştirilmiş olan, film karesinin tasviri (visual image) bölümüdür. İlgili bölüm çekim sırasında kullanılan teknik terimler ve özelliklerini içerir. Bu noktada "Teknik terimleri hesaba katmanın ve tekniklerin çeviriye nasıl bir etkisi olur?" sorusu gelebilir akla. Sinemanın anlam oluşturmak için kurgu ve teknik gerektirdiği bir sanat olmasından hareketle, göstergelerden oluşan bütün bileşenlerin anlama bir katkısı olduğu varsayılır (Wollen, 1998: 17) ve sözü edilen bileşenler göz önünde bulundurulur. Baldry ve Thibault tarafından sahne betimleme (visual image) bölümünde kullanılan ve açıklanan kavramlardan bazıları ve kısaltmaları şöyledir:

Kamera hareketleri (Camera Position/CP): Kameranın hareketli olup olmadığını, hareketliyse nasıl olduğunu ifade eder (sabit/hareketli: tilt/dolly/pan/ark/zoom vs.).¹¹

Kamera görüş açısı (Horizontal/Vertical Perspective HP/VP): Kameranın yatay, dikey hareketleriyle ilgili çekim açısını tasvir eder. Yatay konumda sahnede karakter ya da objenin kameraya göre dik/doğrudan mı eğimli görüş açısı mı ona bakılır. Dikey konumda ise ilgili karakterin ya da objenin kameraya göre alçakta, orta veya yüksekte konumlanması ile ilgili bilgi verir.

Dikey Perspektif/Görüş Açısı (Visual Perspektif/VP): Karakterlerin veya seçilen objenin dikey bir hattaki konumunu ifade eder (alçak, orta, yüksek).

Görsel Odak (Visual Focus/VF): Sahnenin odağındaki görüntünün özelliklerini tasvir eder. Sahnede ana karakterin gözünden algılanan en önemli objeyi ifade eder.

¹¹ <http://www.kameraarkasi.org/kamera/hareket/kamerahareketleri.html> Kamera hareketleri:

- 1) Pan (Yan çevrinme)
- 2) Tilt (Yukarı-aşağı çevrinme)
- 3) Pedestal (Kameranın yerden yüksekliğini değiştirme/ aşağı yukarı hareket)
- 4) Dolly (Kamerayı yana/sağa-sola hareket ettirme)
- 5) Truck (Kamerayı öne-geriye/ileri-geri hareket ettirme)
- 6) Ark (Kamerayı dairesel hareket ettirme)
- 7) Zoom (Optik kaydırma)

Kamera Mesafesi (Distance/D): Seçili objenin kameraya olan mesafesini ifade eder. Yatay hatta çok yakın çekim, yakın çekim, orta yakınlıkta çekim, orta uzunlukta çekim, uzun çekim, çok uzun çekim olmak üzere altı çekim türü vardır; dikey hatta ise yakın, orta ve uzak olmak üzere üç çekim mesafesi vardır.

Dikkat Çeken Gösterge (Visually Salient Item/VS): Sahnede ya da film karesinde en çok anlam yükü taşıyan görsel ögeyi ifade eder.

Görsel Kolokasyon/ Düzenleme (Visually Collocation/VC): Film karesinde anlam veya bilgi taşıyan ikincil derecedeki objeleri ifade eder (kıyafet gibi).

Renk (Colour/C): Film karesinde anlamı etkileyecek baskınlıkta kullanılan renk olup olmadığını ifade eder.

Kodlama oryantasyonu (Coding Orientation/CO): Film karesindeki gerçeklik düzeyini ifade eder (doğal/ duygusal/ gerçekçi-gerçek ötesi).

Yukarıdaki çözümlene yöntemlerinin dayandığı nokta, GİM’in göstergelerden oluşan, anlamlı bir bütün olarak çeşitli öğeleri içkin bir biçimde barındıran, farklı katmanlardan oluşturulmuş bir anlatı olmasıdır. Anlamı oluşturan öğeler yalnızca görsel göstergeler ve diyaloglar değil, bunun yanı sıra çekim türü, kamera hareketi, renk, ışık, müzik gibi bileşenlerdir. Parsa (1999: 24-25) çekim türünün, kamera açısının ve kurgu tekniklerinin anlama etkisini göstergebilimsel yaklaşımla “gösteren ve gösterilen” ilişkisi bağlamında ele alır. Sözelimi yüzün yakından çekimi (gösteren), samimiyete (gösterilen) işaret eder. Aynı biçimde kamera açılarının anlama etkisi oldukça fazladır; alt açı, yani kameranın aşağıdan yukarı bakması (gösteren) ilgili karakterin heybetine, gücüne, otoritesine (gösterilen) işaret eder.

Perde bir iletişim aracıdır; yönetmenler istedikleri etkiyi yaratmak için kamera ve ışıkla kullandıkları görsel göstergeler ve düzenlemelerle çok katmanlı tasarımlar gerçekleştirirler. İyi bir yönetmen, izleyicinin izlediklerini nasıl alımladığını tahmin eder. İşte göstergebilim bu noktada devreye girer. Sözelimi bir karakter senaryodakine uygun bir insan yanılması yaratmak üzere oluşturulur ve buna göre seçilir, üzerinde oynanır çeşitli değişiklikler yapılır. Bir filmde doğal olarak ilk göze çarpan şey karakterler, diyaloglar ve olay örgüsüdür. Karakterler, diyaloglar ve olay örgüsü ile bunların dışında dikkat çekmeyen diğer ayrıntılarla anlam bütünlenir. Film göstergebilimi karmaşık, bütünleşik ve birbirine girişik anlatı yapısını çözebilmek için filmi bileşenlerine ayırır. Bir şeye işaret eden her detay bir gösterge kabul edilir. Göstergeler anlamın en temel yapı taşlarıdır (Edgar-Hunt, Marland ve Rawle, 2015: 18).

“Dark” dizisinden örneklerle çokkipli çevriyazı yöntemi

Bu bölümde Netflix Original Alman yapımı “Dark” adlı dizinin birkaç sahnesi, yaygın kullanılan görsel-işitsel çevri türleri olan altyazı, dublaj ve sesli betimlemelerinden örnekler verilerek incelendi. İnceleme sırasında dizinin çevirmenleriyle iletişim kuruldu¹². Bazı sahnelerdeki çevirilerle ilgili bilgi alındı ve belli örnekler, onların karar vermekte zorlandıkları, görsel göstergeleri ve diğer bileşenleri dikkate alarak oluşturuldu. Diğer örnekler ise dizinin altyazı, dublajı ve Almanca sesli betimlemesi incelenerek çevirisi dikkat çeken bölümlerden oluşturuldu. Örnekler, film kareleri betimlenerek Taylor, Baldry ve

¹² Dark dizisinin 1. sezon dublaj çevirisini yapan Fatma Şebnem Özgür ve Burak Özgür ile görüşüldü.

Thibault’un sözü edilen çokkipli çevriyazı yöntemlerinden faydalanılarak çözümlendi. Ayrıca bazı sahnelerdeki görsel göstergeler diğer sahnelerle ilişkisi olduğu saptanarak betimlendi.

Örnek 1

Netflix adlı platformda yer alan dizi, temelde zaman, kader, yazgı gibi kavramları birçok boyutuyla inceliyor. Zaman olgusunun doğrusal olmadığını; geçmişin, geleceğin ve şimdinin birbiri içinde ilginç bir bağlantıyla yaşandığını anlatıyor. Dizi, “Winden” adlı kasabada kaybolan bir gencin (Erik) hikâyesiyle başlıyor. Kasabada herkes kayıp olayını konuşuyor ve araştırıyor, aileler endişeleniyor.

Aşağıdaki örnekte oğlunun aniden ortadan kaybolmasıyla benzer bir deneyimi 33 yıl önce yaşayan bir annenin evinden görüntüler ekrana geliyor. Yıllar önce oğlunu (Mads) kaybeden Anne (Janna), polis olan ve kasabadaki kayıp olayı araştıran büyük oğlu Ulrich ile konuşurken bu olayın tesadüf olmadığını yıllar önce yaşadıkları olayın bir tekrarı olduğunu söylüyor. Bunu ormanda bulduğu 33 yıl öncesine ait bir çikolata ambalajını kanıt göstererek ispat etmeye çalışıyor çünkü Ulrich ona inanmıyor. Bu diyaloglar sırasında kamera aşağıdaki görüntüyü vermeye başlıyor.

Z. kodu	Film Karesi	Görüntü B.	Akış	Odak G.	İkincil G.	Kamera Öz.	Ses
00:22:40:16		Bir dolabın üstünde objeler var. Bir fotoğraf çerçevesinde iki çocuğun çekilmiş fotoğrafı duruyor. Sol tarafta yemek kitapları ve sağda Ulrich'in aile fotoğrafının olduğu başka bir çerçeve yer alıyor.	Ulrich ve Janna konuşurken ekranda bu görüntü beliriyor. Ortadaki fotoğrafta Ulrich ve Mads'ın fotoğrafı. 1986 yılında anneler günü için hediye edilmiş çerçeve	Ulrich ve Mads'ın kaybolmadan önce çektikleri fotoğrafın olduğu ahşap çerçeve. Ahşap el yapımı üzerine “Muttertag” yazılmış. Çocukların mutlu görüntüleri	Sağda Ulrich'in mutlu aile fotoğrafı Solda yemek kitapları	Kamera yakın çekimde çocukların yüz ifadeleri yakından görünüyör.	Gizemli bir müzik arka planı

Tablo-1

Altyazı olarak ekranda görünen “Anneler günü için” yazısı, ahşap çerçevenin üzerinde el yazısıyla yazılmış “zum Muttertag” ifadesi olduğu için yer alıyor. Oğlunu kaybeden bir annenin duygusunu pekiştirmek amacıyla bu göstergenin kullanıldığı söylenebilir. Sonraki sahnede aşağıda görüldüğü üzere “Her şey tıpkı 33 yıl önceki gibi” ifadesinin yer aldığı görüntü var. Bu sahnede 33 yıl önce gerçekleşen benzer bir kayıp olayı hatırlatılarak bunun Erik'in kaybolmasıyla ilgisinin olduğu anlatılmaya çalışılıyor.

Görüntü-1 Zaman Kodu: 00:22:48: 07

Buraya kadar Tablo 1’de yapılan çözümlmelerin sebebi bundan sonraki sahnede yer alan ve dikkati çeken “Tekrar olacak” biçimindeki altyazı ve dublaj çevirisini incelemektir. Bu sahnenin hemen arkasından kasabaya ait bir huzurevi görünüyor. Huzurevinde yaşlı bir adam (Helge) ekrana geliyor.

Z. Kodu	Film Karesi	Görüntü B.	Akış	Odak G.	İkincil G.	Kamera Öz.	Ses
00:22:59:18		Battaniye ile üzeri örtülmüş biri görünüyor.	Huzurevinde bir odada yalnız oturan Helge ellerini endişeyle ovuşturuyor. Nefesi fark ediliyor.	Helge'nin yaşlı elleri battaniyenin üstünde. Sol elinin baş parmağıyla diğer elinde aynı noktaya bastırıyor.	Battaniye	Helge'nin elleri yakın çekim	Helge: soluk soluğa “Tekrar olacak”
00:23:00:16		Yaşlı adamın (Helge) gözleri görünüyor	Helge'nin gözleri yakından görünüyor.	Helge'nin gözlerinde korku ve endişe okunuyor	Yüzünde ki çizgiler	Helge'nin gözleri çok yakın çekim	

Tablo-2

Altyazı

Önceki sahneyi ve görüntüyü izleyen bölümde Helge odasında bir koltukta battaniyesi üzerinde yalnız otururken görünüyor. Az önce birkaç kez tekrar ettiği “Es wird wieder passieren.” cümlesinin arkasından düşünceli ve endişeli görünüyor.

Altyazısı “Tekrar olacak” biçiminde çevrilen bölümde, bu ifadeden ne kastedildiği (her ne kadar çeviriyi karşılarsa da) orijinalindeki gibi açık ve net değil. Normal bir altyazı izleyicisi orijinal sesi duyduğu için tonlamanın ve diğer göstergelerin etkisiyle tabii ki bir anlam bağlantısı kurabilir. Ancak farklı bir durum söz konusu olduğunda, sözelimi işitme sorunu olan biri için aynı şeyi söylemek zor. Türkiye’de henüz

yaygın olarak işitme engelliler için ayrı altyazı hazırlanmıyor¹³. İzleyici türüne göre çeviriyi değerlendirmekten ziyade burada amaç, çokkipli çevriyazı yöntemiyle sahnelerin çözümlenmesi, bütünü oluşturan parçaların fark edilmeye çalışılması, dolayısıyla görsel-ışitsel çeviri adaylarında bütüncül bir yaklaşım geliştirmenin altyazısının hazırlanmaya çalışılmasıdır.

Dublaj

Dublajı görüntü dışı (GD) "Tekrar olacak" biçimde çevrilen ifade, seslendirmede tonlamanın etkisiyle altyazıya göre daha anlaşılır geliyor kulağa. Altyazısı, dizinin gizemli bir atmosferinin olması nedeniyle gizemli bir ifade olarak kalıyor. Ancak Almanca özgün metne bakıldığında "Es wird wieder passieren." ifadesinin gizemli sözcüklerle değil, açık bir biçimde "Yine aynı şey olacak" anlamında kullanıldığı görülüyor. Göstergeleri yorumlandığında önceki sahnede çözümlendiğimiz bölümden de anlaşılacağı üzere 33 yıl sonra her şeyin benzer biçimde tekerrür etmesinden söz edilmesiyle böyle bir sonuca varılıyor. Hatta sonraki dakikalarda Helge'yi farklı ortamlarda yine aynı ifadeyi söylerken görüyoruz. Konuya işlevsel yaklaşıldığında çeviri tercihlerinde göstergeler bütününden ve çokkiplilikten yola çıkarak daha farklı tercihler yapabileceği ve birebir kaynak metin diyaloglarının çevirisine mecbur kalınmadığı görülüyor.

Sesli betimleme

Aynı bölümün sesli betimlemesi incelendiğinde sesli betimlemenin doğası gereği diğer çeviri türlerine göre göstergelerden çok daha fazla yararlandığı açıkça görülüyor. Sözelimi sahne girişinde yer alan tabela üzerindeki yazı betimleniyor. "Ein Gebäude davor ein Schild, Senioren & Pflegeheim, Stadt Winden (Bir bina, önünde bir tabela ve üzerinde: Huzurevi, Winden yazıyor). Sonra yaşlı adam görüntüye giriyor. Helge'nin "Es wird wieder passieren." (Tekrar olacak) repliğinden sonra görüntüdekiler "Ein bärtiger Alter in einem Sessel." (Koltukta oturan sakallı bir ihtiyar) biçiminde betimleniyor. Sesli betimlemede diyalogların arasındaki boşluklar kadar zaman olduğu için en göze çarpan ve anlam oluşturmaya yarayan göstergeler betimleniyor. "Es wird wieder passieren" ifadesinden sonra adamın fiziksel özellikleri (Sol kulağı yaralı ya da başına bir kaza gelmiş) betimlenmeye başlıyor. "Das linke Ohr des Mannes ist verstümmelt." Yakın (çok yakın plan) çekimdeki bu görüntü izleyicinin dikkatini çekmek amacıyla vurgulanıyor, zira dizinin ilerleyen bölümlerinde bunun sebebi anlaşılıyor.

Görüntü-2 Zaman Kodu: 00:23:04:12

¹³ Asıl amacımız çalışmada izleyici profilini belirleyerek ona göre çeviri yapmak olmadığından işitme engelliler için altyazı, görme engelliler için sesli betimleme gibi konuların detaylarına giremiyoruz. Bunlar bu çalışmada görsel-ışitsel çeviri türleri olarak ele alınıyor.

Örnek 2

Dizinin 1. Sezon “Sic Mundus Creatus Est” adlı 6. bölümünde aşağıdaki sahnede Ulrich geçmişle ilgili Hannah’ya hesap soruyor. Aslında Ulrich eşini Hannah ile aldatıyor. Ancak kasabadaki kayıp olaylarının yaşanmasının ve oğlunun kaybolmasının ardından ondan ayrılıyor. Geçmişte, Hannah 14 yaşındayken Ulrich’e aşık, ancak Ulrich Katharina ile birlikte oluyor. Buna şahit olan Hannah, olayı polise bir tecavüz gibi aktarınca Ulrich’in başı derde giriyor. O zaman yani geçmişte kendisini şikâyet edenin başka birisi olduğunu zanneden Ulrich, şimdi elde ettiğı bilgilerle bu kişinin Hannah olduğunu öğreniyor. Çok öfkeli olmasının sebebi ise Hannah’nın kendisine hastalıklı boyutta takıntılı olduğunu, her şeyi özellikle yapıp tuzağına düşürdüğünü anlaması. Ulrich öfke içinde ve Hannah’ya bazı benzetmeler yaparak görüldüğü gibi biri olmadığını söylüyor.

Z. Kodu	Film Karesi	Görüntü B.	Akış	Odak G.	İkincil G.	Kamera Öz.	Ses
00:29:19:21		Hannah arkası dönük, Ulrich ona yakın duruyor ve bir şeyler söylüyor.	Ulrich çok sinirli ve Hannah’ya hesap soruyor. Geçmişte onu şikâyet edenin kendisi olduğunu öğrendiğini söylüyor. Onu yanlış tanıdığım öfkeli bir biçimde söylüyor.	Ulrich’in yüzü yakından görünüyordur.	Hannah arkası kameraya dönük	Ulrich’in yüzü diyagonal yakın çekim	Ulrich’in sesi öfkeli

Tablo-3

Özgün metinde Ulrich’in Hannah’ya bunları söylediğı “Du bist Gift, weißt du das? Schmiegst dich an wie Honig, aber da ist nur Gift” ifadelerinin altyazı ve dublajda, “Zehirlisin sen. İnsana bal gibi yapıyorsun ama zehirden ibaretsin.” olarak çevrildiğini görüyoruz. Burada kastedilen kötü niyetle bir insana iyi olmadığı halde iyi görünmek, yaklaşmak, yakınlaşmak, sonra zarar vermek. Ancak çeviri metinden bu tam anlaşılmıyor. Zira çeviride kullanılan “bal gibi yapışmak” benzetmesi ifadenin orijinalindeki sertliğini yansıtmıyor. Sahne analiz edildiğinde ve proksemik kodlar incelendiğinde çekim türü olarak yakın çekimin tercih edildiğı, karakterlerin uzamsal mesafesinin birbirine oldukça yakın olduğu görülüyor. Karakterlerin birbirine çok yakın olduğu bu sahnede “nefret, şiddet” gibi güçlü duygular ifade buluyor. Almanca sesli betimlemede sahne ayrıntılarıyla betimleniyor.

Bu örnekte olduğu gibi sözelimi görsel-işitsel çeviri eğitiminde karakterlerin birbirine bu kadar yakın konumlandırılarak çekildiğı sahnelerin sevgi, aşk, nefret, şiddet gibi güçlü duygular gerektirdiğine dikkat çekmek, çekim tekniklerinin anlama etkisinden söz etmek ve bu amaçla sahneleri incelemek çevirmen adaylarında bir bakış açısı oluşturur ve bunu dolaylı da olsa çeviriye yansıtılmalarına olanak sağlar, bütünsel bir yaklaşımla alacakları kararları etkiler.

Örnek 3

Aşağıdaki sahne (7.bölüm) Netflix çevirmenlerinin çeviri sırasında karar vermekte zorlandığı ve dizinin görsel göstergelerinden yola çıkarak üzerinde tartıştığı durumlardan bir örnektir. Örnekte dizideki kayıp olayının soruşturulması sırasında polis memuru Egon Tiedemann’ın sorguya çağırmak için Helge’yle (geçmişte 33 yıl önceki sahneler yer alıyor) görüştüğü sahne ekrana geliyor. Egon, Helge’ye olay gecesi işten çıktıktan sonra neden daha kısa olduğu halde ormandaki yolu (Waldweg) kullanmadığını, “Landstraße” denilen asfalt olan uzun yoldan evine gittiğini soruyor. Burada karar vermekte zorlanılan sözcük “Landstraße”. Çevirmenler burada “devlet karayolu, otoyol, talî yol” gibi seçenekleri düşündüklerini ve dizinin görsel göstergelerini incelemek zorunda kaldıklarını belirtiyorlar. Hattâ sözcüğün İngilizceye “country road” olarak çevrilmiş olmasından da fikir aldıklarını söylüyorlar.

Görüntü-3 Zaman Kodu 00:10:17:20**Görüntü-4** Zaman Kodu: 00:10:18:09

Dizinin göstergeleri bu amaçla incelendiğinde birkaç farklı sahnede kasabada kullanılan yollarla ilgili birkaç seçenek görünüyor. Ormanda olay gecesi rastlanan teker izlerinin incelendiği sahnelerde orman yolu ve araçların geçebileceği ara yollar; orman etrafında kasabayı çevreleyen asfalt yol dikkati çekiyor. Bu durumun çevirmenlerin yaşadığı gerçek bir sorun olması göz önünde bulundurulduğunda böyle durumlara karşı görsel-işitsel çeviri dersinde ilgili sahnelerden (Görüntü 3,4,5,6) alınan kesitlerin çokkiplik bağlamında çözümlenmesinin çeviri yaklaşımına nasıl yansıtacağı anlaşılıyor.

Görüntü-5 Zaman Kodu 00:12:13:17**Görüntü-6** Zaman Kodu 00:16:17: 22

Örnek 4

Aşağıdaki tabloda çözümlenen örnek, 2. Bölümde polis olan Charlotte’nin soruşturmaya ilgili ekibine talimat verdiğı sahnede bir kesitten oluşuyor. Kasabada kaybolan çocuk sayısı iki oluyor, ormanda başka bir çocuk cesedi bulunuyor ve olaylar iyice gizemli bir hâl almaya başlıyor. Bu arada Charlotte çocuğun 2019 yılında olunmasına rağmen 80’li yıllara ait giysiler taşıdığını ve yanında walkman bulunduğunu söyledikten sonra kayıp çocuklarla ilgili bilgi veriyor ve koordinasyonu sağlayacak birini görevlendiriyor. Ekibine kayıp çocuklarla ilgili olarak kurumun kayıplara bakan merkezini (Türkçedeki Kayıp Büro) aramalarını söylüyor. Bunu “Kontaktiert die (zentrale) Vermisstenstelle” talimatıyla bildiriyor. Talimatın “Kayıp ilanları için merkez ofisi arayın” biçiminde çevrildiğı görülüyor. Dizinin orijinal sesinde “zentrale” sözcüğü duyuluyor ancak Almanca altyazısında yer almıyor. Türkçe dublaj ve altyazısının aynı olduğı görülüyor, sesli betimlemede sahnenin ayrıntılarıyla anlatıldığı (ekipten Wöller’in gözünün sargılı olduğı, kadın polisin saçının toplu olduğı vs.) dikkat çekiyor.

Z. Kodu	Film Karesi	Görüntü B.	Akış	Odak G.	İkincil G.	Kamera Öz.	Ses
00:11:50:06		Charlotte ekibiyle toplantı yapıyor.	Charlotte kayıp çocuk sayısının artmasıyla ve ormanda bulunan çocuk cesedi ile ilgili ekibine bilgi veriyor.	Charlotte arkası dönük ekibin lideri	Ekibin diğer elemanları görünüyör. Birinin (Wöller) gözü sargılı	Charlotte arkası dönük yakın çekim	Charlotte ciddi bir ses tonuyla konuşuyor

Tablo-4

Örnek 5

Bu örnek, dizide yer alan ve anlam taşıdığı düşünölen görsel bir gösterge ile ilgili seçildi. Görsel-işitsel çeviri türlerinden biri olan sesli betimlemeyi diğere çeviri türlerine göre daha ilgilendiriyor. Dikkatli inceleyip analiz edildiğinde ve biraz araştırma yapıldığında dizide birçok sahnede kullanılan “kırmızı ip” göstergelerinin birbiriyle bağlantılı olduğı ve başka metinlere (anamlara) atıfta bulunduğı anlaşılıyor. Bir sahnede önce Jonas’ın merak edip araştırdığı mağaraya ait haritanın üzerinde kırmızıyla çizilmiş, bir ucunda ok olan bir işaret görülüyor (Görüntü 7). Sonra Jonas’ın mağarada karşısına çıkan, haritadaki yol gösterici kırmızı çizgiyi çağrıştıran ve yolunu bulmak için takip ettiğı kırmızı ip ve bu göstergelerin bir anlam taşıdığı mağaradaki ip ve haritanın yan yana gösterilmesiyle (Görüntü 8-9), yakın çekimle vurgulanıyor. Daha sonra tiyatro sahnesinde Martha’nın rol arkadaşının bileğini kendisine kırmızı bir iple bağlaması dikkat çekiyor (Görüntü 9). 4. Bölümde başka bir sahnede Jonas’ın bisikletine asılı kırmızı ip (Görüntü 11) ve 7. Bölümde Ulrich’in zaman yolculuğunun anlatan kitabın arasında bulduğı kırmızı ip (Görüntü 12), kırmızı rengin ve ipin dizide bir fonksiyonu olduğunu gösteriyor. Her ne kadar izlentilerdeki metinler arası göndermeler izleyicinin yorumuna bırakılsa da bu tür anlam taşıyıcı sembollerin metonomik kullanımının görsel-işitsel çeviri türlerinden biri olan sesli betimleme açısından çok önemli olduğı bir gerçeğı, bu sahnelerin aynı yöntemle incelenmesini, göstergelerin ve kipliklerin okunmasını gerektiriyor. Özgün metnin sesli betimlemesinde kırmızı rengin vurgulanması, Türkçede sesli betimleme yapıldığında kırmızı rengin benzer biçimde vurgulanmasını önemli kılıyor.

Çokkipli metin çözümlemesinde duyumsal göstergeler, bazı imgeler ve semboller bazı durumlarda anlam tamamlayıcı bir nitelik taşır; herhangi bir gerçeğe ya da olguya atıfta bulunur. GİM'ler tabiatları gereği metonomiktir. Metonomik anlam, benzerlik yerine çağrışım üzerinden bir ilişki kurdurur. Metonomi bir şeyi başka bir şeyle ikame eder. Diğer bir deyişle görünen ile görünmeyen birçok şey anlatılır. Görünen görünmeyenin yerini alır (Edgar-Hunt, Marland ve Rawle, 2015: 25).

Görüntü-7 Zaman Kodu: 10:00:02 Harita

Görüntü-8 Zaman Kodu: 00:32:32:22 Mağaradaki ip

Görüntü-9 Zaman Kodu: 00:28:09:13 Mağara

Görüntü-10 Zaman Kodu: 00:31:39:15 Tiyatro

Görüntü-11 Zaman Kodu: 00:23:53:11 Bisiklet

Görüntü 12 Zaman Kodu: 00:43:58:19 Kitap

Yukarıdaki sahnelerde tam olarak böyle bir durum görülüyor. Normalde sözü edilen kırmızı ip ve işaretler farklı sahnelerde olduğu için seyircinin doğrudan dikkatini çekecek benzerlikler değil; ancak görsel-işitsel metin çözümlemesi yaparken fark edilen göstergeler, özellikle sesli betimleme yapan bir

çevirmenin atlamaması gereken ayrıntılar. Zira Almanca özgün metnin sesli betimlemesinde her seferinde kırmızı ip tekrar ediliyor. Araştırıldığında, kırmızı ipin Çin ve Japon mitolojisinde yazgıya işaret ettiği ve bazı kaynaklara göre çeşitli inançlarda önemli bir simge olduğu, hatta dünyanın yaratılışını¹⁴ temsil ettiği görülüyor. Dizinin "Sic Mundus Creatus Est"¹⁵ adlı 6. bölümünün adının ezoterik kaynaklara göre yaratılışla ilgili olduğu, birkaç sahnede gösterge olarak yer aldığı ve dizi boyunca gizemli kaldığı¹⁶ göz önünde bulundurulursa, söz konusu göstergelerin anlam teşkil etmedeki önemi ortaya çıkıyor.

Sonuç ve bulgular

Görsel-işitsel metinlerin çeviri amaçlı incelendiği ve çözümlemeye çalışıldığı çokkipli metin çözümleme yöntemi, çeviribilimde metinlerin çeviri amaçlı çözümlendiği çeviri amaçlı metin çözümlemesine (ÇAMÇ) benzer bir işlev görür. Bu yöntemde birçok düzgüden ve kiplikten oluşmuş metin dokusu izleyicinin anlam üretme süreçleri göz önünde bulundurularak bütünsel bir anlayışla incelenir. Dilsel düzeyde özgün metinde hangi seçimlerin yapıldığına, ikonografik olarak hangi imgelerin ve sembollerin nasıl kullanıldığına, kipliklerin bir araya nasıl getirildiğine, karakterlerin ve sahnedeki objelerin kamerayla olan ilişkisine bakılır ve tüm bunların görsel-işitsel bir metni oluşturma ve anlam üretme sürecindeki etkisi sorgulanır. Göstergeler arasında hareket etmek, görsel-işitsel bir ürünün anlam katmanlarını tanımak ve göstergeleri yorumlamak, görsel-işitsel bir metni bu anlayışla incelemek, görsel-işitsel çeviri eğitiminde çevirmen adaylarının görsel okur yazarlık edincini geliştirir, görsel-işitsel çeviri alanında çeviriye diyalog odaklı bakmayı önler, bütünsel ve işlevsel bir bakış açısı kazandırır.

Dark dizisinden alınan örneklerin incelendiği bölümde görsel-işitsel bir metnin çözümlemesinin genel olarak görsel-işitsel çeviride ve eğitiminde yer almasının gerekliliğine vurgu yapıldı. Çalışmada örneklerin çokkipli çevriyazı yöntemiyle incelenmesiyle bu yöntemin çeviri anlamında görsel-işitsel çeviri türlerinden biri olan sesli betimlemeye, görsel-işitsel bir metni sözlü hale dönüştürmeye uygun doğası gereği, altyazı ve dublaja göre daha çok veri sağlayacağı görüldü. Altyazı ve dublaja yönelik senkronu sağlamak, metni uyarlamak, spotlamak gibi işlemlerde bu yöntemin doğrudan etkisinin tespit edilebilmesi için altyazı ve dublaja ilgili spesifik çalışmaların ve örneklerin ayrı ayrı incelenmesi gerektiği kanaatine varıldı. Yapılan çalışma sonucunda, görsel-işitsel metin çözümlemenin, bütüncül bakış açısını geliştirdiği için her durumda doğrudan ya da dolaylı bir biçimde çeviriye olumlu yansıtacağı tespit edildi ve görsel-işitsel çeviri eğitiminde kullanılmasının uygun olduğu görüldü.

Kaynakça

- Akar, Didar & Martı, Leyla (2015) *Söylem Çözümlemesi*. (ed.) Seggie, N ve Bayyurt, Y. içinde *Nitel Araştırma: Yöntem, Teknik, Analiz ve Yaklaşımları*, (pp. 242-252). Ankara: Anı Yayınları.
Erişim (22.07.2019) :
https://www.researchgate.net/publication/316551511_Akar_D_and_Marti_L_2015_Soylem_C_ozumlemesi_eds_Seggie_N_ve_Bayyurt_Y_ed_Nitel_Arastirma_Yontem_Teknik_Analiz_ve_Yaklasimlari_pp_242-252_Ankara_Ani_Yayinlari
- Baldry, Anthony & J. Thibault, Paul. J. (2006): *Multimodal Transcription and Text Analysis: A Multimedia Toolkit and Coursebook*. London/Oakville, Equinox. 270 pp. ISBN 1-904768-07-5.

¹⁴ <http://www.felsefeta.org/kirmizi-ipun-gizemi/>

¹⁵ Sic Mundus Creatus Est (çev) "İşte böylelikle dünya yaratıldı"

¹⁶ Dizinin çevirmenleri ile yapılan görüşmede "Sic Mundus Creatus Est" ifadesinin özellikle çevrilmediği öğrenilmiştir.

- Birkan-Baykan, Esra (2013). *Çeviri Eğitiminde Çeviri /Çevirmenlik Edinci: Problem Çözme ve Karar Verme Konusunda Bir Farkındalık Uygulaması / Translation / Translator Competence in Translator Training*. *İ. Ü. Çeviribilim Dergisi*, Sayı: 7, s. 103-125.
- Branton, B. (1999). Visual literacy literature review of different knowledge levels. *Journal of Instructional Psychology*, 25(3), pp. 166-175.
- Dervişcemaloğlu, Bahar (2013). *Göstergebilim Sözlüğü*. Erişim (14.04.2020): <http://www.ege-edebiyat.org/docs/506.pdf>
- Díaz Cintas, Jorge & Anderman Gunilla (2009). *Audiovisual Translation, Language Transfer on Screen*. (ed. Díaz Cintas, Jorge/ Anderman Gunilla), Palgrave Macmillan, London, ISBN: 978-0-230-01996-6.
- Doğan, Aymil (2017). *Sözlü ve Yazılı Çeviri Odaklı Söylem Çözümlemesi*. Ankara: Siyasal Kitabevi, ISBN: 978-605-4627-57-8.
- Edgar-Hunt, Robert/ Marland, John/ Rawle, Steven (2015). *Film Dili (The Language of Film)*. Film Yapımı Temelleri Dizisi: 04, Literatür Yayınları 639, ISBN: 978-975-04-0594-5, İstanbul.
- Emery, Lee & Flood, Adele (1998). *Visual Literacy*. University of Canberra, Australian Centre for Arts Education.
- Esen-Eruz, Sakine (2008). *Akademik Çeviri Eğitimi: Çeviri Amaçlı Metin Çözümlemesi*. İstanbul: Multilingual.
- Gambier, Yves & Gottlieb, Henrik (eds.) (2001). *(Multi)Media Translation, Concepts, Practices and Research*. Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins, Benjamins Translation Library, vol. 34, XX-298 p.
- Gambier, Yves (2006). *Multimodality and Audiovisual translation*. In Audiovisual Translation Scenarios: Proceedings of the Marie Curie Euroconferences MuTra: Audiovisual Translation Scenarios, Mary Carroll, Heidrun Gerzymisch-Arbogast & Sandra Nauert (eds). Copenhagen 1–5 May 2006. Erişim (22.07. 2019): http://euroconferences.info/proceedings/2006_Proceedings/2006_Gambier_Yves.pdf
- Gottlieb, Henrik (2005). *Multidimensional Translation: Semantics turned Semiotics*. In S. Nauert, & H. Gerzymisch-Arbogast (Eds.), Proceedings of the Marie Curie Euroconferences MuTra: Challenges of Multidimensional Translation (EU High Level Scientific Conference Series 2005-2007). (pp. 33-61).
- Güven, Mine (2018). Sesli Betimleme Araştırmalarında Güncel Yönelimler. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, Cilt 28, Sayı 2, ss. 107-127, DOI: 10.18492/dad.424635.
- Erişim (28.03.2020): <http://dad.boun.edu.tr/download/article-file/610719>
- Holly, Werner (2009). Der Wort-Bild-Reißverschluss: Über die performative Dynamik audiovisueller Transkriptivität. *Oberfläche und Performanz: Untersuchungen zur Sprache als dynamische Gestalt*, Angelika Linke ve Helmut Feilke (der.), pp. 389-406, Tübingen, Max Niemeyer Verlag.
- İşler, Ahmet Ş. (2002). Günümüzde Görsel Okur Yazarlık ve Görsel Okur Yazarlık Eğitimi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt: XV, Sayı: 1.
- Jakobson, Roman (1959). *On Linguistic Aspects of Translation*. in Brower, (ed.), *On Translation*, Cambridge, MA: Harvard University Press, pp. 232-239.
- Kerimoğlu, Caner (2018). *Kiplik ve Kip*. Pegem Akademi, ISBN: 978-605-241-501-6, DOI 10.14527/9786052415016.
- Kress, Gunther & van Leeuwen, Theo (2001). *Multimodal Discourse: the Modes and Media of Contemporary Communication*. London: Edward Arnold.
- Kress, Gunther (2010). *Multimodality A social semiotic approach to contemporary communication*. Routledge, Taylor and Francis Group, London and Newyork.

- Neubert, Albrecht (2000). *Competence in Language, in Languages, and in Translation*. Schäffner Christina (Hersg.). Developing Translation Competence. Amsterdam, pp. 3-18.
- O'Halloran, Kay L. (ed) (2004). *Multimodal Discourse Analysis*. London & NY: Continuum.
- Orero, Pilar (2004). *Topics in Audivisual Translation (ed. Pilar Orero)*. Benjamins Translation Library, Universitat Autònoma de Barcelona, Spain, John Benjamins Publishing Company. Amsterdam /Philadelphia, ISSN: 0929-7316, Vol. 56.
- Okyayuz A. Şirin & Kaya Mümtaz (2016). Altyazı Çevirisi Eğitimi İçin Bir Model Önerisi. *International Journal of Languages' Education and Teaching (IJLET)*, ISSN: 2198-4999, Doi Number: 10.18298/ijlet. 601, Year 4, Issue 2, p. 257-275.
- (Pdf) *Altyazi Çevirisi Eğitimi İçin Bir Model Önerisi*. Erişim (14.04.2020):
https://www.researchgate.net/publication/306272052_ALTYAZI_CEVIRISI_EGITIMI_ICIN_BIR_MODEL_ONERISI
- Okyayuz A. Şirin/ Kaya Mümtaz (2017). *Görsel-İşitsel Çeviri Eğitimi*. Siyasal Kitapevi, Ankara, ISBN: 978-605-9221-66-5.
- Parsa, Seyide (1999). Televizyon Göstergibilimi. *Kurgu Dergisi*, Sayı 16, ss. 25-24.
- Erişim (28.03.2020):
<https://earsiv.anadolu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11421/1362/139431.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Rıfat, Mehmet (2019). *Açıklamalı Göstergibilim Sözlüğü*. Alfa Yayıncılık.
- Taylor, Christopher J. (2003). Multimodal transcription in the analysis: Translation and subtitling of Italian films. *The Translator* (9) 2: pp. 191-206.
- Taylor, Christopher J. (2013). Multimodality and audiovisual translation, in Y. Gambier & L. van Doorslaer (eds.) *Handbook of Translation Studies*. Volume 4, Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, pp. 98-104. Erişim (21.08.2019):
https://www.researchgate.net/publication/262208590_Multimodality_and_audiovisual_translation_2013_in_Y_Gambier_L_van_Doorlaer_ed_Handbook_of_Translation_Studies_Volume_4_Amsterdam_John_Benjamins_Publishing_Company_pp_98-104#pdf
- van Leeuwen, Theo (2005). *Introducing Social Semiotics*. London: Routledge.
- Vardar, Berke (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. Multilingual Yabancı Dil Yayınları, İstanbul.
- Wileman, Ralph E. (1993). *Visual Communicating*. Englewood Cliffs, N.J.: Educational Technology Publications. s. 114.
- Wollen, Peter (1998). *Signs and Meaning in the Cinema*. first ed.1969, Secker &Warburg. "Sinemada Göstergeler ve Anlam", çev. Zafer Aracagök ve Bülent Doğan, Metis Yayınları, Beşinci basım: Mayıs 2017.

Görsel-İşitsel Kaynaklar

- Dark (2019) *Netflix*. Baran Bo Odar, Jantje Friese.
- https://www.netflix.com/watch/80114790?trackId=250318489&tctx=2%2C1%2C686c089d-59d6-4e76-b4cc-468eecedb2d2-16589194%2C7b654294-c786-4e11-896f-4bed79810c04_9668812X3XX1587308803806%2C7b654294-c786-4e11-896f-4bed79810c04_ROOT (1. Bölüm)
- https://www.netflix.com/watch/80114791?trackId=14170289&tctx=0%2C1%2Cd6bc05dc-1b1c-44ce-803c-6e988688d87f-2862343%2Ceb79433a-a879-4479-b7c9-8cf60699b2ao_7866904X3XX1589917020144%2Ceb79433a-a879-4479-b7c9-8cf60699b2ao_ROOT (2.Bölüm)
- <https://www.netflix.com/watch/80114793?trackId=14170289&tctx=0%2C3%2Cd6bc05dc-1b1c-44ce-803c-6e988688d87f-2862343%2C9ff613cf-543c-41ae-8ac2->

7ef46e84ee12_37449135X3XX1589965148451%2C9ff613cf-543c-41ae-8ac2-7ef46e84ee12_ROOT (4. Bölüm)

https://www.netflix.com/watch/80114795?trackId=250308460&tctx=0%2C5%2C01e219e2-3ab2-4ec8-a73b-61add7a33b1f-30727951%2C456660f2-dab2-4024-ae57-ab55ab3a0bf2_53701980X3XX1587308996940%2C456660f2-dab2-4024-ae57-ab55ab3a0bf2_ROOT (6. Bölüm)

https://www.netflix.com/watch/80114796?trackId=14751308&tctx=0%2C6%2Cd6bc05dc-1b1c-44ce-803c-6e988688d87f-2862343%2C5256f492-7bc7-4953-a222-c74d017a58e6_45012904X55XX1589965580355%2C5256f492-7bc7-4953-a222-c74d017a58e6_ROOT (7. Bölüm)